

РОЛЬ ЕЛЕКТРОННОГО КАТАЛОГУ БІБЛІОТЕК У ФОРМУВАННІ ІНФОРМАЦІЙНО-ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ ЗВО

Розвиток системи освіти висуває високі вимоги до якості підготовки дипломованих фахівців. Більшість першочергових завдань сучасних закладів вищої освіти (ЗВО) тісно пов'язана з діяльністю бібліотеки як однієї з найважливіших ланок академічного та наукового процесів. Молоде покоління все більше схиляється до здобуття інформації з використанням сучасних інформаційних технологій та орієнтується на мережу Інтернет. І саме бібліотека університету є тією творчою лабораторією, від ресурсів та послуг якої залежить багато в чому якість і зміст навчання та наукових досліджень.

Сучасні вищі потребують впровадження нових підходів до навчання та потреб у самоосвіті. В умовах змін, що відбуваються сьогодні в системі вищої освіти, різко зростає роль і значення самостійної роботи студентів як однієї із найважливіших складових професійного становлення майбутнього фахівця. Саме інформатизація, формування освітнього середовища навчального закладу на основі інформаційних технологій сприяє вирішенню цих задач. Ефективність самостійної роботи залежить від багатьох складових: це і впровадження сучасних освітніх технологій, і забезпеченість навчальною, навчально-методичною, довідковою й науковою літературою, і достатність робочих місць, обладнаних сучасною електронною технікою. Суттєву роль у підготовці фахівця відіграє бібліотека закладу вищої освіти, оскільки саме в ній сконцентрована спеціалізована навчальна та наукова інформація [6].

Сучасний період розвитку суспільства позначений бурхливим розвитком інформаційних і комунікаційних технологій та непинним зростанням кількості інформації, тому не дивно, що й у житті бібліотек відбуваються революційні зміни: автоматизація та комп'ютеризація бібліотечних технологічних процесів,

впровадження новітніх технологій. Прагнення до якіснішого задоволення інформаційних потреб користувачів виводить бібліотеки закладів вищої освіти на новий рівень довідково-бібліографічного обслуговування. Репрезентація бібліотечних ресурсів у мережі Інтернет сприяє як формуванню позитивного іміджу ЗВО, так і відіграє суттєву роль в організації відкритого доступу для віддаленого користувача, тому одне із найважливіших завдань наукової бібліотеки університету – створення і представлення на сайті електронного каталогу (ЕК) як багатофункціонального бібліографічного ресурсу, що має задовольняти потреби всіх користувачів Інтернету, тому дослідження стану ЕК бібліотек на сайтах є актуальним завданням сьогодення [4, с. 19].

Нині в умовах інформатизації й впровадження засобів автоматизації у бібліотеках, архівах, музеях та в інших закладах документно-інформаційних комунікаційних системах відбувається консервація традиційних карткових каталогів, натомість створюються електронні каталоги, які відрізняються великою швидкістю, багатоаспектністю здійснення пошуку. Електронними каталогами можуть користуватися одночасно багато користувачів. Внутрішня електронна система розробляється бібліотекою самостійно, що дозволяє їй поповнювати електронну бібліотеку, розробляти додатковий функціонал, інтегрувати її з іншими інформаційними системами, наприклад, АБІС.

Автоматизована бібліотечна інформаційна система (АБІС) призначена для автоматизації бібліотечних процесів на основі використання сучасних інформаційно-комунікативних технологій, засобів обчислювальної техніки та телекомунікаційних мереж. У АБІС зазвичай виділяються такі групи функціональних задач, що підлягають автоматизації: 1) комплектування фондів і книгообмін; 2) бібліографічна й аналітична обробка документів, ведення електронного каталогу; 3) обслуговування користувачів (реєстрація замовлень, забезпечення видачі та контролю повернення документів тощо); 4) довідково-бібліографічне обслуговування користувачів з можливістю використання баз даних і електронних каталогів своєї бібліотеки, а також інформаційних ресурсів Інтернет; 5) завдання, пов'язані з міжбібліотечним обміном документів; 6) автоматизована підготовка бібліографічних видань.

Для реалізації цих функцій кожна бібліотека вибирає найбільш відповідне для себе програмне забезпечення. В бібліотеках України використовується різні прикладні програмні продукти. Серед них можна виділити такі: «МАРК-SQL», «ІРБІС», «ALEPF», «УФД/Бібліотека», «UniLib» та ін. [3, с. 4]. Електронний каталог науково-технічної бібліотеки Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка (ЕК НТБ ПолтНТУ) – машиночитана бібліографічна база даних з набором сервісів для користування. Електронний каталог є основною складовою частиною довідково-бібліографічного апарату науково-технічної бібліотеки. ЕК працює в реальному режимі часу і є складовою частиною довідково-бібліографічного апарату науково-технічної бібліотеки й центральною ланкою АБІС «Університетська бібліотека «UniLib». Доступ до ЕК у мережі Інтернет, можливість мобільного пошуку інформації в зручний для користувача час роблять ЕК одним із найпопулярніших бібліотечних бібліографічних ресурсів.

ЕК організований як єдиний каталог на всі документи, які надходять у бібліотеку, починаючи з 2002 року; статті з періодичних видань із 2002 року; ретроспективний фонд документів до 2002. ЕК НТБ ПолтНТУ розкриває склад і зміст бібліотечних фондів друкованих, аудіовізуальних, електронних документів українською, російською та іноземними мовами, а також слугує для забезпечення вільного доступу до інформаційних ресурсів бібліотеки й реалізації багатоаспектного інформаційного пошуку.

У каталозі відображені документи, які були надруковані з 1845 року по теперішній час. Поряд з каталогізацією нових надходжень літератури проводиться ретроконверсія бібліотечного каталогу, тобто перетворення карткового каталогу в електронну базу даних бібліографічних описів книг, які отримані бібліотекою до початку створення ЕК (до 2002 р.). На сьогодні ЕК містить понад 216000 записів і щодня змінюється.

ЕК НТБ ПолтНТУ поєднує функції алфавітного, систематичного й топографічного каталогів, систематичної картотеки статей, алфавітно-предметного покажчика надаючи при цьому оперативність і гнучкість інформаційного пошуку за

різними пошуковими елементами (автор, заголовок, ключове слово, предметна рубрика, вид/тип документа й т.п.). Результати пошуку в ЕК користувач може подивитися на екрані монітора, записати на електронний носій у вигляді списку документів, бібліографічної картки.

У складі ЕК формуються такі бази даних: «Книги», «Періодичні видання», «Методичні вказівки», «Статі», «Дисертації», «Автореферати», «Нормативно-технічна документація», «Рідкісні та цінні видання». АІБС ЕК бібліотеки організований на основі автоматизованої бібліотечно-інформаційної системи UniLib, доступ реалізується через локальну мережу університету та мережу Інтернет на сайті ПолтНТУ у розділі «Бібліотека» за посиланням «Сайт Науково-технічної бібліотеки» [5].

Автоматизована інформаційно-бібліотечна система Unilib (АІБС «Університетська бібліотека») розроблена в 1999–2004 рр. науково-дослідним інформаційно-комп'ютерним центром Національного університету внутрішніх справ (м. Харків). Завдяки базуванню, як на новітніх типових бібліотечних, так і на сучасних комп'ютерних технологіях, Unilib прекрасно функціонує в закладах будь-якого типу. Близько п'ятдесяти бібліотек України зробили вибір на її користь. Систему Unilib вигідно відрізняють простота використання одночасно з повнотою функціональних можливостей та орієнтація на сучасні методологічні, технологічні й технічні досягнення.

До основних завдань ЕК науково-технічної бібліотеки ПолтНТУ належать: всебічне розкриття складу й змісту фонду НТБ; забезпечення багатоаспектного оперативного пошуку інформації про наявність документів у фонді НТБ; інтеграція ресурсів НТБ в інформаційний простір навчального закладу, регіону і всесвітню інформаційну мережу Інтернет; захист інформації; створення інформаційного комфорту для користувачів.

Однією з основних функцій ЕК НТБ є забезпечення навчального процесу, наукових досліджень і сфери управління університету бібліографічними даними про документи, що зберігаються у бібліотечному фонді за заголовком описом, тематикою, вихідними даними, ключовими словами, інвентарними номерами і т.п.

Створення й експлуатація ЕК НТБ ПолтНТУ базується на таких принципах:

1) відкритий характер системи по складу технічних засобів і програмного забезпечення; 2) одноразова каталогізація й багаторазове використання бібліографічних описів вітчизняних і закордонних видань; 3) забезпечення пошуку інформації в ЕК здійснюється за автором (індивідуальним і колективним), заголовком, предметними рубриками, індексами УДК, ключовими словами, назвою серії, місцем видання, датою видання, інвентарними номерами, місцем зберігання документа, реєстраційними номерами ISBN, мовою видання, видом документа та іншими ознаками.

Співробітниками відділу комплектування та наукової обробки документів постійно проводиться поточне редагування ЕК. З метою захисту від несанкціонованого доступу й збереження баз даних створюється резервна копія ЕК. Відповідальність за збереження інформації покладається на відділ інформаційних технологій та комп'ютерного забезпечення діяльності НТБ ПолтНТУ [5].

Статистичні показники кількості відвідувань бібліотеки з метою здобуття традиційних послуг з видачі документів поступово знижуються, проте, одночасно зростає відвідуваність залів електронної інформації. Сьогодні практично вся робота бібліотеки орієнтована на віртуальне середовище. Для зручності користувачів (і студентів, і викладачів) через сайт розкривається та популяризується фонд, надається доступ до повнотекстових інформаційних ресурсів, виконуються бібліографічні довідки за допомогою сервісів віртуальної довідки та зворотного зв'язку. Бібліотека виступає в ролі інформаційного посередника, навігатора, структуруючи Інтернет-ресурси, допомагає користувачеві знаходити якісний, релевантний матеріал, здійснює пошук, відбір та аналітико-синтетичну обробку ресурсів. Інформаційно-комунікаційні технології та сервіси, що впроваджуються в бібліотеці, відкривають нові можливості в інформаційному забезпеченні користувачів. Електронна пошукова система дозволяє за лічені секунди знаходити в каталозі бібліотеки потрібні видання і складати бібліографічні списки. Каталог бібліотеки створений так, щоб з ним легко міг працювати як досвідчений читач, так і новачок [2, с. 535].

Отже, якісна освіта не може існувати без доступу до якісних інформаційних ресурсів, що забезпечують процеси викладання, навчання та дослідження. Тому можна стверджувати, що ЕК НТБ ПолтНТУ є одним із головних інформаційних ресурсів бібліотеки, складовою частиною інформаційно-освітнього простору університету, головною ланкою інформаційної системи. На базі ресурсу ЕК формуються основні технологічні процеси бібліотеки. ЕК дозволяє користувачам комфортно й оперативно отримувати максимально повну інформацію про документи традиційного (паперового) фонду й матеріали в електронному вигляді.

Джерела та література

1. АІБС Unilib. URL: http://onua.edu.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=205&Itemid=48&lang=uk (дата звернення: 29.10.2019).
2. Желай О. Перспективні напрями бібліотечного сервісу в соціологічних дослідженнях. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського* : зб. наук. пр. / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України. Київ, 2016. Вип. 43. С. 517–535.
3. ДСТУ 7448:2013. Бібліотечно-інформаційна діяльність. Терміни та визначення понять. [Чинний від 2014–06–01]: Вид. офіц. Київ : Мінекономрозвитку України, 2014. III, 41 с. (Інформація та документація).
4. Луцишина Т. Електронний каталог як основний інформаційний ресурс бібліотек ВНЗ Західного регіону України у сучасному веб-просторі. *Вісник Книжкової палати*. 2014. № 4. С. 19–22.
5. Положення про електронний каталог науково-технічної бібліотеки Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка. – Полтава, 2015. URL: http://lib.pntu.edu.ua/?module=articles*docuir (дата звернення: 29.10.2019).
6. Таланчук О. Роль електронних бібліотек у формуванні інформаційно-освітнього простору університету. URL: http://lib.khnu.km.ua/about_library/naukova_robota/2010/tal_rol.htm (дата звернення: 29.10.2019).